

ANDRZEJ DUDZIŃSKI, *KARTAGIŃSKIE STRATEGIE WOBEC SYCYLII*,
KRAKÓW: HISTORIA IAGELLONICA 2016, 249 S.

Mówiąc o historii Sycylii w starożytności, nie sposób pominąć informacji o kartagińskim zaangażowaniu w tej części Morza Śródziemnego. Dzieje wyspy, także w kontekście relacji z afrykańskim państwem, doczekały się już licznych opracowań, jednak dotyczyły one zazwyczaj tylko wybranych zagadnień szczegółowych¹, brakowało natomiast syntetycznego ujęcia. Praca Lindy-Marie Hans przez dłuższy czas pozostawała jedyną monografią przedstawiającą kartagińską obecność na Sycylii². W 2013 roku opublikowane zostały wyniki badań Salvatore De Vincenzo, jednak koncentrowały się bardziej na archeologicznych śladach obecności afrykańskiej potęgi na wyspie³. Próbę kompleksowej analizy kartagińskiej polityki wobec Sycylii od VI w. p.n.e. do I wojny punickiej podejmuje w pracy *Kartagińskie strategie wobec Sycylii* Andrzej Dudziński.

O specyfice Sycylii we wspomnianym okresie w dużym stopniu decydowała jej różnorodność etniczna. Na wyspie stykały się ze sobą kultury mieszkańców autochtonicznych, ludności zamieszkującej kolonie greckie oraz obywateli miast o proveniencji fenickiej. Na występujący na Sycylii konglomerat kulturowy zwraca uwagę Autor we „Wstępie” do pracy, podkreślając, że nie należy jednoznacznie kategoryzować poszczególnych ludów. Przeanalizowane zostają w tym miejscu również różnice w terminologii pojawiającej się w źródłach antycznych oraz literaturze przedmiotu dla określenia Kartagińczyków. Zasadnicza część publikacji została podzielona na sześć rozdziałów, z których pierwszy dotyczy bazy źródłowej (s. 29–38). Podstawowym źródłem pozwalającym odtworzyć dzieje Sycylii jest jedyna ciągła relacja dotycząca wyspy, zachowana w *Bibliotece historycznej* Diodora Sycylijskiego. W opinii badaczy praca historyka z Agyrion uchodziła przez długi czas za mało wartościowy przekaz. *Bibliotekę* uznawano za dzieło o kompilacyjnym charakterze, a Diodorowi przypisywano rolę zwykłego kopisty. Skupiając się tym samym na dotarciu do źródeł wykorzystywanych przez historyka, odwracano uwagę od rzeczywistej wartości jego relacji. Od takiego, upowszechnionego przez

¹ Między innymi: M. Sordi, *La Sicilia tra 368/7 e 337/6*, Roma 1983; P. Anello, *Il trattato del 405/4 a. C. e la formazione della <<eparchia>> punica di Sicilia*, „Kokalos” 32, 115 – 179.; S. N. Consolo Langher, *Un imperialismo tra democrazia e tirannide: Siracusa nei secoli V e IV a. C.*, Roma 1997.

² L.-M. Hans, *Karthago und Sizilien. Die Entstehung und Gestaltung der Epikratie auf dem Hintergrund der Beziehungen der Karthager zu den Griechen und den nichtgriechischen Völkern Siziliens (VI.–III. Jahrhundert v. Chr.)*, Hildesheim – Zürich – New York 1983.

³ S. De Vincenzo, *Tra Cartagine e Roma. I centri urbani dell' eparchia punica di Sicilia tra VI e I sec. a. C.*, Berlin – Boston 2013.

lata, podejścia do *Biblioteki historycznej* zdecydowanie odchodzi Andrzej Dudziński. Sugeruje on przychylniejsze spojrzenie na narrację Diodora i skupienie się przede wszystkim na treści jego dzieła. Poza zaprezentowaniem narracji *Biblioteki* oraz sylwetki historyka z Agyrion, Autor porusza również kwestie dotyczące ustalenia źródeł będących podstawą dla pracy Diodora, choć w kontekście proponowanego spojrzenia na dzieło próby te uważa za drugorzędne. Poza przekazami literackimi istotnym uzupełnieniem bazy źródłowej są również źródła numizmatyczne, zwłaszcza monety sykulo-punickie bite przez Kartagińczyków na Sycylii.

W kolejnym rozdziale przedstawione zostają wydarzenia, które rozgrywały się na Sycylii począwszy od wyprawy Dorieusa, będącej pierwszym odnotowanym w źródłach śladem konfliktów między Grekami a Punijczykami na tym terytorium. Rozdział, będący właściwie przeglądem informacji dotyczących historii wyspy, został podzielony na pięć części. Pierwsza rozpoczyna się wspomnianą kampanią Dorieusa i kończy wielką wyprawą ateńską (s. 39–46). Kolejno chronologicznie omówione zostają konflikty Kartagińczyków z Grekami w latach 410–384 p.n.e. (s. 46–58) oraz szczegółowo przedstawione zapisy, bardzo istotnego dla dalszych rozważań o zmianach polityki kartagińskiej na wyspie, traktatu z roku 376/5 p.n.e. (s. 58–64). Ostatnie dwie części dotyczą relacji Kartagińczyków z Sycylią od zawarcia pokoju do czasu wyprawy Tymoleona (s. 64–79) oraz ich wpływów na wyspie do zakończenia I wojny punickiej (s. 71–90). W trzecim rozdziale Autor analizuje terminy, którymi w źródłach określane są zależności między Kartaginą a innymi ośrodkami (s. 91–120). Przedstawione zostaje pojęcie „hegemonii” w dziele Diodora, gdzie występuje w kontekście władzy i zwierzchnictwa, często o charakterze wojskowym i w stosunku do Kartaginy jest używane najczęściej, gdy mowa o jej wpływach w Afryce. Innym pojęciem określającym zwierzchność Kartagińczyków nad danym terytorium – używanym przez Tukidydesa – jest *arche*, rozumiane jako forma zwierzchnictwa oparta na sile militarnej. Oba wspomniane terminy nie pojawiają się jednak w źródłach dla określenia formy kartagińskiej obecności na Sycylii. Najważniejszym punktem w tej części pracy jest próba rozważenia różnic pomiędzy eparchią a epikrateią. Autor, chcąc udowodnić tezę o istotnej odrębności w znaczeniu pojęć, analizuje przekazy Polibiusza, Diodora, Plutarcha i Strabona, uwzględniając szerszy kontekst występowania tych słów zarówno w całości narracji jak i szczegółowo w kontekście Sycylii.

Rok 409 p.n.e., w którym Kartagińczycy po siedmiu dekadach nieobecności wrócili na wyspę, aby stanąć po stronie Segesty w czasie konfliktu z Selinuntem, część badaczy uważa za przełom w polityce kartagińskiej. W czwartym rozdziale publikacji założenie to

zostaje poddane w wątpliwość (s. 121–154). Szczegółowo omówiono okoliczności podjęcia przez Kartagińczyków decyzji o zaangażowaniu się w konflikt, z uwzględnieniem wydarzeń poprzedzających rok 410 p.n.e. Autor za dyskusyjną uważa interpretację, według której po 409 r. p.n.e. Kartagina rządzona przez nowe, agresywne stronnictwo "jastrzębi", miała wejść na drogę wzmożonej ekspansji terytorialnej. Przekonujące wyjaśnienie, zgodnie z którym działania Kartaginy nie były podyktowane chęcią zagarnięcia jak najbardziej rozległego terytorium, a jedynie utrzymania *status quo* na wyspie, opiera przede wszystkim na analizie postanowień dotyczących pozycji greckich miast w traktacie pokojowym zawartym przez Himilkona w 405 r. p.n.e. Osobny rozdział poświęcony został traktatowi pokojowemu z roku 376/5 p.n.e. (s. 155–168), w którym pierwszy raz pojawia się określenie należącego do Kartaginy terytorium za pomocą nazw geograficznych, a nie jak wcześniej przy użyciu nazw społeczności zamieszkujących dany teren. Porozumienie to miało otworzyć nowy rozdział w polityce afrykańskiego mocarstwa. Odnotowany w tym miejscu także przekaz Diodora o spotkaniu powracającego na Sycylię Diona z siłami dowodzonymi przez Paralosa – Kartagińczyka nazywanego „zarządcą” Heraklei – sugeruje, że na wspomnianym w traktacie terytorium powstała forma zwierzchnictwa kartagińskiego oparta na obecności wojsk, a być może także administracji. Autor zastanawia się nad motywami takich zmian politycznych, interpretując je jako klęskę dotychczasowej strategii przyjętej przez Kartagińczyków.

Ważną częścią publikacji jest ostatni rozdział, w którym A. Dudziński przedstawia cztery główne strategie widoczne w polityce Kartaginy wobec Sycylii. Pierwszą z wyróżnionych jest „strategia doraźnych interwencji” (s. 169–175), zgodnie z którą do czasu traktatu z 376/5 r. p.n.e. Kartagińczycy angażowali się na wyspie tylko w razie bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa swoich sojuszników, organizując niewielkie i krótkotrwałe wyprawy, choć zdarzały się wyjątki od tego schematu, czego przykładem jest między innymi wyprawa w obronie Segesty. Odpowiedzią na zmianę sytuacji na Sycylii od czasów wyprawy Tymoleona miało być wprowadzenie nowej strategii określanej jako „strategia stałej obecności” (s. 175–196), polegająca na rozmieszczeniu garnizonów na terenie wyspy oraz stopniowej centralizacji, na co mogą wskazywać źródła numizmatyczne. Autor wydziela również dwie inne strategie o bardziej dyplomatycznym charakterze. Zawieranie sojuszy z mniejszymi ośrodkami, aby nie uznały one zwierzchności greckiej, określono mianem „strategii rozbicia jedności Greków” (s. 196–198). Natomiast przyjmując „strategię sojusznika u władzy” (s. 198–208) Kartagińczycy mieli wspierać panujących lub walczących o władzę, czego przykładem może być postać Dionizjusza I – tyrana Syrakuz.

Książka *Kartagińskie strategie wobec Sycylii* ukazuje w sposób kompleksowy proces kształtowania się polityki kartagińskiej wobec wyspy do czasu zakończenia I wojny punickiej. Zaproponowane przez Autora ujęcie tematu pozwala prześledzić przebieg konfliktów militarnych, a także związane z nimi główne tendencje obecne w polityce kartagińskiej. Odwoływanie się do statusu poszczególnych ośrodków miejskich na wyspie i jego okresowych zmian zależnych często od relacji z afrykańską potęgą, pozwala wyciągnąć szersze wnioski dotyczące stopniowej ewolucji politycznych strategii Kartagińczyków. Na uwagę zasługuje przede wszystkim podejście do Diodora Sycylijskiego i jego dzieła. Szczegółowa analiza treści zachowanych ksiąg *Biblioteki historycznej* pozwoliła w sposób rzetelny odtworzyć historię związków Kartagińczyków z Sycylią. Andrzej Dudziński w oparciu o przekazy źródłowe różnego typu dochodzi do ciekawych i trafnych wniosków, proponując interpretacje, które niejednokrotnie odbiegają od poglądów utrwalonych w nauce. Przykładem może być udana próba zdefiniowania pojęć *eparchia* i *epikrateia* oraz wykazanie różnic między nimi w kontekście sycylijskim. Autor dba o przejrzystość narracji, niektóre kwestie dyskusyjne, mniej istotne dla głównego wyводу, sygnalizując jedynie w przypisach, dzięki czemu ułatwia odbiór czytelnikowi niebędącemu ekspertem w dziedzinie historii Sycylii. Pomocne jest także uzupełnienie publikacji o mapę wyspy w V–IV w. p.n.e., na której zaznaczono ośrodki miejskie z uwzględnieniem ich proveniencji. Recenzowana publikacja, poprzez trafne podsumowanie dotychczasowych ustaleń w wielu dyskusyjnych kwestiach oraz zaproponowanie nowych interpretacji, wypełnia lukę w badaniach nad dziejami Sycylii. Przedstawione konkluzje mogą wnieść także nowe spojrzenie na relacje Kartaginy z sojusznikami, określane często mianem kartagińskiego imperializmu.

Martyna Świerk

Uniwersytet Wrocławski

martyna.swierk@poczta.onet.pl